

ТИРГОН ВА БИНИШИ ТОҶИКНИ БОСТОН

Дар симпозиуми байналмилалӣ, ки соли гузашта зери шиори «Пажӯҳиш дар фарҳанги бостон: аз дирӯз то имрӯз» баргузор гардид, Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар назди донишмандон ва меҳмонони хориҷӣ масъалаи омӯзиши густардаи пешинаи таърихӣи ҷашнҳои миллии тоҷиконро ба миён гузоштанд. Дар ин ҳамоиши ниҳоят баландпоя, дар баробари гиромидошти ҷашнҳои Наврӯз, Сада ва Меҳргон, аз ҷашни фаромӯшшудаи Тиргон низ ёдоварӣ гардид.

Ҷашнҳои кӯҳани мо реша дар замони Пешдодиён дошта, аз боварҳои тоҷикону ориёитаборони бостон - оини Меҳр сарчашма гирифтаанд. Воқеан, Наврӯзи имсола баробар ба соли 8579 каёнӣ, 2579 ҳахоманишӣ, 1399 хуршедӣ ва 2020 тарсой рост меояд. Мебояд нуктаеро низ донист, ки ин ҷашнҳои бузурги гузаштагони мо ба замони сарвари подшоҳони давлатсози тоҷик нисбат доранд. Чуноне ки нахустин баргузори Ҷашни Наврӯз ба замони шоҳии Ҷамшед, Ҷашни Сада ба замони Хушанг, Ҷашни Меҳргон ба замони шоҳии Фаридун, Ҷашни Тиргон ба Ораши камонвар ва низ ба пиндори дигар ба замони Кайхусрав нисбат дода шудаанд.

Ҷашнҳои бостонии мо бештар ба гардиши Офтоб, дар зимн, ба кишоварзӣ пайвастагӣ доштанд ва мардум ҳар фоли неку арҷгузориҳое, ки анҷом медоданд, ба ҷараёни гармибахшии Офтоб, обшор сохтани киштаҳо, бардошти ҳосили фаровон ва монанди он нигаронда шудаанд. Аз ин рӯ, дар ҷашнҳои бостонии мо, пеш аз ҳама, дарозии шабу рӯз, яъне замони таъсиргузори Офтоб ба замин ва киштаҳои мардумонро ба назар мегирифтанд.

Дар ҷашнҳои бостон, асосан се ҷанбаи муҳим вучуд дорад; нахуст, ҷанбаи кай-ҳонӣ - ситорашиносӣ (нучумӣ), дуюм, ҷанбаи дostonӣ

- асотирӣ ва дигар, ҷанбаи иқлимӣ

- киштварзӣ.

Дар Наврӯз ва Меҳргон нури Хуршед шабу рӯз баробар, яъне 12 соат рӯз ва 12 соат шаб мебошад. Дар Тиргон кишварро баландтарин рӯз ва кӯтоҳтарин шаб фарогир аст. Вале дар ин миён оини дигаре ҳаст, ки онро шаби Ялдо номидаанд ва ба баландтарин шаб ва кӯтоҳтарин рӯз ишора мекунад. Ҷашни Сада ба садумин рӯзи зимистон бахшида шудааст, ки оғози гармибахшии Хуршед буда, то расидани Хуршед ба

нуқтаи баландтарини кайҳон (бурчи Ҳамал) 50 шабу 50 рӯзи дигар боқӣ мемонад (назар ба гоҳшумории меҳрпарастӣ - митроизм 150 рӯз зимистон ва 210 рӯз тобистон будааст).

Чашни Тиргон низ пайвастагӣ ба рӯзест, ки киштварзон барои дарави гандум омода мешуданд. Он рӯз чорчӣ (нодӣ) ба мардум хабар мерасонд, ки замони дарави гандум фаро расидааст ва ҳама мардумони гандум - кошта, дар хирманҷой гирди ҳам оянд. Як пирамарди огоҳу донову поктинат, ки дар миёни мардум аз обрӯ бархӯрдор аст, маросими дарави гандумро оғоз мекунад. Пеш аз оғози дарав маросими оштӣ додани одамони бо ҳам кудуратдошта сурат мегирад. Бо супориши он пирамарди огоҳ кишоварзи барӯманде бо пошидани косаи об, аввалин дастаи гандумро дарав мекунад ва сипас даравгарон (даравгарони кӯҳнишин бо хондани таронаи «Мандоғ»), ба дарав мепардозанд. Ҳамчунин, расм будааст, ки хонаводаи шумори писаронаш зиёд, ба хонаводаи писаронаш кам ва ё писар надошта, ёрӣ мерасондаанд. Мардумон эътиқод доштаанд, ки набояд касе аз ҳосили рӯёндааш бенасиб гардад. Пас аз анҷоми дарав, маросими хурде иборат аз рақсу таронасарой, хостгорӣ барои хонадор кардани ҷавонон, барпо мегаштааст.

Боястӣ ба ёд овард, ки ҳар кадоме аз номҳои бостонии гоҳшумории яздигурдӣ таърихе доранд, ки решааш дар боварҳои бостониамон устувор аст. Гоҳшумории бостонии мо чунин буда, ки ҳар гоҳ як бор номи рӯзи ҳафта бо номи рӯзи моҳ яке мешуд, ҷашне барпо мекарданд. Чунончи шонздаҳумин рӯзи ҳар моҳ Меҳр ном дошт ва дар моҳи Меҳр он рӯз Меҳргон ном гирифт ва ҳамин тавр, бо баробар омадани номи рӯзҳо бо номи моҳҳо чунин ҷашнҳо эҷод гаштаанд:
Рӯзи Фарвардин, моҳи Фарвардин:

Чашни Наврӯз;

Рӯзи Меҳр дар моҳи Меҳр:

Чашни Меҳргон (Меҳру дӯстӣ);

Рӯзи Обон дар моҳи Обон:

Чашни Обонгон (Ситоиши об);

Рӯзи Озар дар моҳи Озар:

Чашни Озаргон (Ситоиши оташ);

Рӯзи панҷуми моҳи Исфанд:

Чашни Сипандормуз (Рӯзи Зан ва Замин).

Тирмоҳ, аз вожаи тир баргирифта шуда, ба достони пурифтихори ватанпарастии бостон - Ораши камонвар, ки дар китоби китобҳо «Авасто» ва шоҳи китобҳо «Шоҳнома» омадааст, пайванд мебошад. Фишурдаи достони Ораш ин аст, ки Манучехршоҳ мехоҳад ба ҷангҳои ҳамвораи харобиовар бо Тӯрон хотима бахшида, роҳи осоишу оромиро пеш гирад. Бинобар ин, бо шоҳи Тӯрон Афросиёб ба қароре меоянд, ки камонвареро пайдо кунанд то аз болои кӯҳ ба машриқ тире раҳонад ва он тир ба ҳар ҷое афтад, он марзи Эрону Тӯрон доништа шавад. Манучехршоҳ аз миёни лашкариёни хеш Орашро пайдо мекунад. Ораш рӯи по бархоста тан урӯн менамояд ва ба атрофиён намоиш медиҳад, ки ба пуррагӣ тандуруст аст, вале ба ҳангоми партоб кардани тир танаш пора хоҳад шуд. Ораш мегӯяд: «Ман ин ҷисму ҷонро аз меҳр бар Ориёнвич месупорам». Ораш ба кӯҳ баромада, аз Худои ягона Аҳурамаздо таманно мекунад, ки неруи азиме бар бозувонаш барангезад, то тираш ҳарчи дуртар, то ба саҳроҳо расад. Ҳамон гуна, ки Абурайҳони Берунӣ овардааст «...сипас бараҳна шуд ва ба қуввату неруе, ки Худованд ба ӯ дода буд, камонро то баногӯши худ кашид ва худ пора-пора шуд. Ва Худованд бодро амр кард, ки тири ӯро аз кӯҳи Рӯён бардорад ва ба ақсои Хуросон, ки миёни Фарғона ва Табаристон аст, партоб кунад...». (А. Берунӣ, «Осор - ул - боқия», Д., 1990, с.239). Дар ин маврид Сиёвуши Касроӣ, адиби шинохтаи Эрон, сухани зебоне гуфтааст:

Ҷони худ дар тир кард Ораш,

Оре, оре, ҷони худ дар тир кард, Ораш.

Кори садҳо сад ҳазорон тегаи шамшер
кард Ораш!

Ва, ҳамчунон, дар сарчашмаҳо омадааст, ки Аҳурамаздо - Худои бузург ба фариштаи Бод (Войу) фармон дод то тирро ниғаҳбон бошад ва аз осеб ниғаҳ дорад. Тир аз бомдод то нимрӯз дар осмон мерафт ва аз кӯҳу дараву дашт мегузашт то дар канори рӯди Ҷайхун бар танаи дараҳти чормағзе, ки бузургтар аз он набуд, нишаст. («Ҷайхун», яъне рӯди серобу пурталотум. Чуноне ки араб Нилро низ «Ҷайхун» мехонд.

Дар ин ҷо аслан дарёи Сир дар назар аст.) Абуалӣ ибни Сино низ пиромуни ривояти Ораш сухан гуфтааст, ки аз рӯи гуфтаи ӯ он тир бо шуои камони ҳафтранги осмонӣ омехта, то ба Сайхун мерасад. Ҳаким Фирдавсӣ родмардии Орашро бо чунин суханони зебо сутудааст:

Бузургон, ки аз тухми Ораш буданд,

Далеру сабуксору саркаш буданд.

Дар бостон тоҷиктаборон рӯзи чаҳордахуми ин моҳро, ҳамчун Тиргон ҷашн мегирифтанд бад - он сабаб, ки он рӯз хабар оварданд, тири аз камон раҳокардаи Ораш дар фаросӯи Фарғона афтодааст. Мебояд ба ёд овард, ки мардумони деҳоти мо Ҷашни Тиргонро ба рӯзи чиллаи тобистон, рӯзи баромадани ситораи аз ҳама равшан - Тиштар пайваста медонистанд. Номи «тиштар» дар байни мардум аз ривоҷ бозмондааст ва ҷои онро номи арабии Суҳайл гирифтааст. Дар кӯҳистон ин ситораро «ситораи хунукак» ном мебаранд, ки бо баромадани он, гарчи тасфи гармии рӯзҳо паст нашуда бошад ҳам, шабонгаҳон насими сард аз худ дарак медиҳад ва онро шаббода низ гӯянд. Дар миёни киштварзон ҳанӯз ҳам гоҳ - гоҳе истилоҳи «шабдарав» шунида мешавад, ки ишора ба дарави гандум дар шабҳои салқини маҳтобиро дорад.

Мардум дар ин ҷашн бо пошидани об ба якдигар, орзуи борон ва дурӣ аз хушксолӣ мекунанд. Аз ёдҳо фаромӯш нашудааст, ки аз хӯрданиҳо ба гандуму нахӯди пухта ва бирён ишора карда мешуд. Дар ин маврид ривояте вучуд дорад, ки ба дастури шоҳаншоҳ Кайхусрав ин навъи хӯрокиро барои сарбозони ҷанг таҳия мекарданд; ба Кайхусрав хабар мерасонанд, ки барои сер кардани сарбозон аз хӯрока чизе дигар намондааст. Шоҳаншоҳ дастур медиҳад, ҳар чи аз зироат рӯи киштаҳо мондааст, бардошта рӯи това тафт дода ва ҳар мевае бар дарахтон ҳаст, бо вучуди норас будан чида, шарбат таҳия намоянд. Шояд хӯрокҳои бисёр содаи миллии мо, чун гандумбирён, нахӯдшӯрак, гандумчӯш аз он замон ба ёдгор монда бошанд.

Шоиста ба гуфтан аст, ҷашни тоҷикони бостон- Тиргон ҳоло низ дар рӯзгорони мо, ҳангоме ки хушксолӣ сайёраи Замиро таҳдид мекунад ҷойгоҳи худро гум накардааст. Ба пиндори мо ба Ҷашни Тиргон бо ёдоварӣ аз суннатҳои куҳан, ташаббусҳои беҳамтои Роҳбари давлатамон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон, дар мавриди гиromидошту ниғаҳбонии обҳои пок, мундариҷаву муҳтавои тоза метавон бахшид. Ногуфта нагузорем, дар замонҳои нав бо баҳонаи ҷаҳонишавии ҷаҳон кӯшишҳои ба ҷашм меҳӯранд, ки ҷашнҳои бегонагони аврупоӣ, чун Рӯзи Валентин, Ҳеловен ва монанди онҳо ҷои ҷашнҳои миллиро бигиранд. Гарчи худамон ба истилоҳи аврупоӣҳо карнавалҳои дорем, ки агар фалсафаашонро ҳама бидонанд (мутаассифона, ҳанӯз ҳам ба фалсафаи ҷашнҳои суннатҳои омиёна ва аз зовияи диди як шахси андакхонда баҳо дода мешавад), метавонем бо ҷашнҳои бостониамон дар назди аврупоӣҳо биболем.

Зафар МИРЗОЁН,